

Ю.Д. Древаль¹, О.П. Шароватова¹, А.А. Жигло², О.В. Бригада¹

¹Національний університет цивільного захисту України, Україна

²Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, Україна

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СФЕРІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ ОХОРОНИ ПРАЦІ)

Відзначено, що на сьогодні стрімко зростає кількість нових викликів та небезпек, що загрожують належному забезпеченню безпеки і здоров'я працівників. На окрему увагу заслуговує і необхідність протидії пандемії COVID-19, руйнівні наслідки якої для безпеки і здоров'я громадян та для сучасних суспільних відносин в цілому свідчать про небачену раніше загрозу планетарного масштабу. Разом з тим, завдяки розвитку інформаційного суспільства та з появою нових технологій з'являються і нові ресурси для вдосконалення відповідної частки соціально-трудова відносин. Це стосується як суто прикладних аспектів здобуття та застосування отриманих знань, так і визначення перспектив захисту людей праці з урахуванням найбільш важливих проблем сьогодення. Все це вимагає і нагального розвитку та вдосконалення сучасних досліджень у сфері професійної діяльності.

Ключові слова: професійна діяльність, сучасні дослідження, сучасні виклики та загрози, безпека і здоров'я працівників.

Постановка проблеми

Професійна діяльність у будь-якій сфері суспільних відносин потребує не лише засвоєння вже напрацьованої суми знань, але і творчого самостійного пошуку. Професіонал у загальному розумінні – це той, хто зробив яке-небудь заняття предметом своєї постійної діяльності, своєю професією. У більш конкретному визначенні – це добре підготовлений фахівець, знавець своєї справи; спеціаліст, професіонал. Все це безумовно стосується і сфери охорони праці. Немає сумнівів у тому, що знання методології, теорії, техніки, методів і організації творчої та у більш вузькому розумінні науково-дослідної діяльності допоможе фахівцям з охорони праці краще адаптуватися до професійної діяльності, втілювати отримані знання у практичну площину, у кінцевому рахунку – сприятиме розвитку раціонального творчого мислення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Проблематика професійних досліджень аналізується у річниці багатьох наукових галузей: правознавства (передусім, як нормативно-правової основи для проведення та формалізації досліджень), психології (наприклад, в якості аналізу «Я-концепції» як динамічної системи уявлень людини про саму себе, що включає усвідомлення власних природних та набутих властивостей), соціології (зокрема, як компоненту професійної соціалізації), технічних наук (головним чином, в якості прикладних досліджень для здобуття та застосування нових

знань у відповідній сфері пошуку) та власне наукознавства. Все частіше предметом спеціальних досліджень визначається і безпека та гігієна праці. На сьогодні ж окреслена сфера досліджень націлюється переважно на пошуки адекватного захисту людей праці в умовах пандемії COVID-19.

Разом з тим, існує чимало проблем якраз у площині пошуків оптимальних форм та методів забезпечення безпеки працівників. Це стосується як належного врахування новітніх викликів та загроз, так і організаційно-правового та суто технічного забезпечення відповідної частки соціально-трудова відносин.

Формулювання мети статті

Завданням рукопису, з урахуванням окресленого спектру сучасного суспільного розвитку, визначено обґрунтування основних проблем та напрямів сучасних досліджень у сфері професійної діяльності (на прикладі охорони праці).

Виклад основного матеріалу

Професійна діяльність у загальному розумінні – це діяльність людини за ознаками певної сукупності професійних завдань та обов'язків (робіт), які виконує фахівець. Основу професійної діяльності складає поняття «професія», яке може розглядатися і як спільність всіх людей, зайнятих даним видом праці, і як наявний комплекс трудових обов'язків, і як регламентована організація дій особистості, і як система знань, умінь і навичок,

притаманна певній людині. У будь-якому ж разі слід говорити і про комплекс відповідних знань, умінь та навичок, які охоплюються поняттям «компетенція». Відтак має йтися і про творчий потенціал професіонала, який складає основу компетенції фахівця у будь-якій сфері суспільних відносин.

Упродовж останніх десятиліть відбувається глобальна трансформація соціально-економічних та суспільно-політичних систем, зростає роль інформації як нового ресурсу, знань як чинника виробництва, техніки та технології як засобів праці. Все це не лише створює значні можливості для економічного розвитку, але і примножує кількість проблем соціального захисту людей праці. З часом з'являються нові виклики та загрози, які потребують не лише оперативного реагування, але і скрупульозного дослідження та належного нормативно-правового регулювання з метою стабільного розвитку суспільних відносин та забезпечення безпеки людини як найвищої соціальної цінності.

Такі проблеми мають складати основу для проведення досліджень і в питаннях забезпечення безпеки та здоров'я працівників. До них першочергово слід віднести оновлене розуміння безпеки як складного суспільного та соціально-економічного феномену, вже згадувані технологізацію та інформатизацію трудового процесу, появу та стрімке розповсюдження нових форм зайнятості, невідоме наростання процесів трудової міграції тощо. Слід також звернути увагу і на фактор дискримінації, а саме утиску у процесі трудової діяльності за расовою або національною належністю, політичними і релігійними переконаннями тощо (у даному разі, з урахуванням викликів сьогодення важливо відзначити гендерний аспект у сферах праці та охорони праці).

На окрему увагу заслуговує і необхідність протидії пандемії COVID-19, руйнівні наслідки якої для безпеки і здоров'я громадян та для сучасних суспільних відносин в цілому свідчать про небачену раніше загрозу планетарного масштабу.

Дійсно, з кінця 2019 року пандемія COVID-19 спричинила спустошливий вплив на стан світової економіки. Оскільки національні уряди з метою протидії пандемії надавали пріоритет охороні здоров'я та вживали таких заходів, як закриття несуттєвих підприємств та соціальне дистанціювання, багато працівників були звільнені і втратили роботу. Почастішала практика закриття навіть донедавна успішних підприємств, розпочалися масові звільнення робітників, стрімко зросли витрати на соціальне забезпечення та на підтримку найбільш незахищених верств населення. Отже, світ праці різко змінився, і є всі підстави для твердження, що зазначені обставини і надалі матимуть

серйозні наслідки як для соціально-трудова відносин, так і для світового суспільного розвитку.

За таких умов особливої актуальності набуває віддалена чи дистанційна робота, яка у складних умовах сьогодення має значний соціальний ефект. Природно, що стрімке розповсюдження відносно нової форми соціально-трудова відносин вимагає і належного теоретико-методологічного та організаційно-правового забезпечення. Так, віддалена робота може мати негативний аспект у короткостроковій перспективі як для працевлаштування, так і для вступних інструктажів з охорони праці. Наприклад, у дослідженні А. Алої (A. Aloï) та його численних співавторів вказується на своєрідний «негативний ланцюжок», який спричинила пандемія не лише для певних видів робіт та професій, але і для суміжних сфер працевлаштування та соціального захисту [1]. Проте, що в черговий раз було підтверджено та додатково обґрунтовано у рукописі Ф. Кроулі (Frank Crowley) та його співавторів, якраз така модель має значний потенціал для позитивних наслідків у короткостроковій та довгостроковій перспективі [2].

Органи державної влади у різних країнах світу відповідним чином намагаються уточнити та вдосконалити і правові засади забезпечення безпечних і здорових умов праці. У даному разі необхідно звернути увагу на суттєві уточнення та доповнення до Закону України «Про охорону праці», зокрема у частині права на охорону праці під час укладання трудового договору (що під час укладання трудових договорів (крім трудового договору про дистанційну роботу, про надомну роботу) роботодавець повинен поінформувати працівника під розписку про умови праці та про наявність на його робочому місці небезпечних і шкідливих виробничих факторів, які ще не усунуто, можливі наслідки їх впливу на здоров'я та про права працівника на пільги і компенсації за роботу в таких умовах відповідно до законодавства і колективного договору (ч. 2 ст. 5); вимог до роботодавця у сфері охорону праці (так, роботодавець несе безпосередню відповідальність за порушення зазначених вимог). При укладенні трудового договору про дистанційну роботу, про надомну роботу на роботодавця покладається обов'язок систематичного проведення інструктажу (навчання) працівника з питань охорони праці і протипожежної безпеки в межах використання таким працівником обладнання та засобів, рекомендованих або наданих роботодавцем; такий інструктаж (навчання) може проводитися дистанційно, з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема шляхом відеозв'язку. У такому разі підтвердженням проведення інструктажу (навчання) вважається факт обміну відповідними електронними документами між роботодавцем та

працівником; при виконанні дистанційної роботи роботодавець несе відповідальність за безпечність і належний технічний стан обладнання та засобів виробництва, що передаються працівнику для виконання дистанційної роботи (ч. 4-6 ст. 13) [3].

Водночас у процесі організації досліджень у відповідній царині пошукової роботи обов'язково слід зважити на те, що на сьогодні в літературі висловлюється чи не спільна однаковість в тому, що потрібні додаткові дані для відстеження постійних ризиків у міру розвитку пандемії та адаптації систем охорони здоров'я (див., напр.: [4, 5]).

За таких умов вимагають коригування і Цілі сталого розвитку (ЦСР), які було схвалено в 2015 році під егідою ООН і які мали стати для світової співдружності орієнтиром для розвитку у різних сферах суспільних відносин. Фундаментальною основою цих цілей є уявлення про необхідність цілісного, збалансованого і спадкоємного розвитку сучасних суспільств, в тому числі через вдосконалення інституційних умов економіки та зайнятості. Цей тип розвитку – як системного, взаємопов'язаного – успадкований і розвивається в широкому спектрі теорій і дисциплін (див., напр.: [6]). Серед них, наприклад, і наука про стійкість (*sustainability science*), що виникла незадовго до ухвалення ЦСР нарівні з деякими аспектами і в якості протидії так званій «безпрецедентній кризі стійкості» та на протигагу надмірній політизації за рахунок ущемлення наукових підходів до комплексу ідей стійкості (див., напр.: [7]).

Для нашого предмету дослідження важливе значення має відводитися завданню ЦСР 1.3 (яка містить заклик, звернений до всіх країн світу, впровадити на національному рівні належні системи соціального захисту, включаючи мінімальні рівні, для скорочення і запобігання бідності). Крім того, важливість соціального захисту для сталого розвитку відображена в ряді інших цілей, таких як загальна охорона здоров'я (завдання ЦСР 3.8), гендерна рівність (завдання ЦСР 5.4), гідна праця й економічне зростання (завдання ЦСР 8.5) і забезпечення більшою мірою рівності (завдання ЦСР 10.4) [8].

При цьому слід враховувати, що пандемія COVID-19 спричинила необхідність уточнення чи навіть перегляду окремих базових орієнтирів сталого розвитку. Деякі дослідники у зв'язку з цим, наприклад, вважають за необхідне взагалі говорити про необхідність кардинального перегляду орієнтирів соціального захисту в таких умовах (зокрема, А. Хан (A. Khan) навіть вважає за необхідне закликати світову спільноту до «спасіння» Цілей сталого розвитку) [9]. Все частіше лунають і заклики до відмови від надлишкових теоретизувань на тему Порядку денного сталого розвитку та переведення дискусій в суто практичну площину, що зумовлює

посилення значущості прикладних досліджень в окресленій сфері суспільних та соціально-трудових відносин (див., напр., зміст рукопису Дж. Біккера (G. Bickler) та його співавторів [10]).

Сучасний стан світового розвитку надає низку об'єктивних підстав для оперативного реагування на численні виклики та додаткового захисту людей праці. У цьому сенсі на першочергову увагу заслуговує поступове розповсюдження та вдосконалення інформаційного чи «цифрового» суспільства. Ідея використання цифрових платформ та інтернет-ресурсів не може вважатися абсолютно новою, проте якраз за нинішніх умов вона має бути достатньо ефективною для примноження зусиль з метою надання додаткових можливостей для захисту людей праці. Відтак на порядку денному – відмова від заформалізованого підходу, а також повноцінне використання комплексного підходу та методу системного аналізу (що на прикладі охорони праці проілюстровано та додатково обґрунтовано у наших попередніх працях: див., напр.: [11; 12]).

Висновки

Відтак необхідною передумовою досліджень у сфері професійної діяльності має бути скрупульозний аналіз новітніх факторів та загроз, що значною мірою ускладнюють пошуки оптимальних форм та методів забезпечення безпеки на робочих місцях (найперше слід відзначити необхідність протидії пандемії COVID-19, що унеможливило обмеження захисту безпеки і здоров'я працівників виключно ретроактивними заходами та засобами). На сьогодні неабияку актуальність набуває і достеменно положення про те, що вони мають проводитися на комплексній основі та з обов'язковим залученням системного підходу. При цьому слід врахувати і суто прикладний аспект організації досліджень у сфері професійної діяльності, який полягає в тому, що якість таких досліджень залежить від використання тих ресурсів та можливостей, які з'являються завдяки розвитку інформаційного суспільства та з появою нових технологій (у даному разі слід відзначити наявність підстав для повноцінного інформаційного забезпечення, за допомогою якого дослідник не лише отримує належну інформацію, необхідну для проведення власної пошукової роботи, але також має додаткові можливості і для повноцінного творчого пошуку; власне формування інформаційного забезпечення є першим етапом виконання будь-якого дослідження).

Література

1. Aloi A. *Effects of the COVID-19 lockdown on urban mobility: empirical evidence from the city of santander (Spain)* / A. Aloi, B. Alonso, J. Benavente, R. Cordera, E. Echániz, F. González, C. Ladisa, R. Lezama-Romanelli,

A. Lopez-Parra, V. Mazzei, L. Perrucci, D. Prieto-Quintana, A. Rodriguez, R. Sanudo. *Sustainability*. – 2020. – 12(9). – 3870. DOI: <https://doi.org/10.3390/su12093870>

2. Crowley F. *The impact of labour market disruptions and transport choice on the environment during COVID-19* / Crowley F., Daly H., Doran J., Ryan G., Caulfield B. // *Transport Policy*. – 2021. – Vol. 106. – P. 185–195. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.tranpol.2021.04.008>

3. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992 р. № 2694-XII (зі змінами, вказані норми наведено в редакції Закону № 1213-IX від 04.02.2021 р.). – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text>

4. Gholami M. COVID-19 and healthcare workers: A systematic review and meta-analysis / M. Gholami, I. Fawad, S. Shadan, R. Rowaiee, H. Ghanem, A. Hassan, S. Khamis, B. Ho // *International Journal of Infectious Diseases*. – 2021. – Vol. 104. – P. 335–346. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijid.2021.01.013>

5. Erdem H. Healthcare worker infections and deaths due to COVID-19: a survey from 37 nations and a call for WHO to post national data on their website / Erdem H., Lucey D. // *International Journal of Infectious Diseases*. – 2021. – Vol. 102. – P. 239–241. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijid.2020.10.064>

6. Burns N. Sustainable development: Agents, systems and environment // *Current Sociological Review*. – 2016. – Vol. 64, No. 6. – P. 875–906. DOI: <https://doi.org/10.1177%2F0011392115600737>

7. Komiyama H. Sustainability science: building a new discipline / Komiyama H., Takeuchi K. // *Sustainability Science*. – 2006. – Vol. 1. – P. 1–6. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11625-006-0007-4>

8. The Sustainable Development Goals (SDGs) in Action [Електронний ресурс] // UNDP. – Режим доступу: <https://www.undp.org/sustainable-development-goals> (дата звернення 03.11.2021)

9. Khan A. Four ways to prevent the Sustainable Development Goals becoming a casualty of Covid-19 responses [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://odi.org/en/insights/four-ways-to-prevent-the-sustainable-development-goals-becoming-a-casualty-of-covid-19-responses/> (дата звернення 03.11.2021)

10. Bickler G. Health and sustainable development: an analysis of 20 European voluntary national reviews / Bickler G., Morton S., Menne B. // *Public Health*. – 2020. – Vol. 180. – P. 180–184. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.puhe.2019.10.020>

11. Dreval Yu.D. Fundamental principles of activity of international labour organization in occupational safety and hygiene / Dreval Yu.D., Zaika S.O., Sharovatova O.P., Bryhada O.V., Tsymbal B.M. // *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. – 2020. – No 6. – P. 89–95. DOI: <https://doi.org/10.33271/nvngu2020-6/089>

12. Древалю Ю.Д. Сутність та особливості проведення наукових досліджень у сфері охорони праці / Древалю Ю.Д., Шароватова О.П., Жигло А.А. // *Комунальне господарство міст*, Сер.: Технічні науки та архітектура. – 2021. – Т. 1, Вип. 161. – С. 301–306. DOI: <https://doi.org/10.33042/2522-1809-2021-1-161-301-306>

References

1. Aloï, A., Alonso, B., Benavente, J., Cordera, R., Echániz, E., González, F., Ladisa, C., Lezama-Romanelli, R., Lopez-Parra, A., Mazzei, V., Perrucci, L., Prieto-Quintana, D., Rodriguez, A., Sanudo, R. (2020). Effects of the COVID-19 lockdown on urban mobility: empirical evidence from the city

of santander (Spain). *Sustainability*, 12(9), 3870. DOI: <https://doi.org/10.3390/su12093870>

2. Crowley, F., Daly, N., Doran, J., Ryan, G., Caulfield, V. (2021). The impact of labour market disruptions and transport choice on the environment during COVID-19. *Transport Policy*, 106, 185–195. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.tranpol.2021.04.008>

3. Закон України “Pro okhoronu pratsi” № 2694-XII (1992). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text> [in Ukrainian]

4. Gholami, M., Fawad, I., Shadan, S., Rowaiee, R., Ghanem, H., Hassan, A., Khamis, S., Ho, B. (2021). COVID-19 and healthcare workers: A systematic review and meta-analysis. *International Journal of Infectious Diseases*, 104, 335–346. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijid.2021.01.013>

5. Erdem, H., Lucey, D. (2021). Healthcare worker infections and deaths due to COVID-19: a survey from 37 nations and a call for WHO to post national data on their website. *International Journal of Infectious Diseases*, 102, 239–241. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijid.2020.10.064>

6. Burns, N. (2016). Sustainable development: Agents, systems and environment. *Current Sociological Review*, 64(6), 875–906. DOI: <https://doi.org/10.1177%2F0011392115600737>

7. Komiyama, H., Takeuchi, K. (2006). Sustainability science: building a new discipline. *Sustainability Science*, 1, 1–6. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11625-006-0007-4>

8. The Sustainable Development Goals (SDGs) in Action. URL: <https://www.undp.org/sustainable-development-goals> (Accessed 03 November 2021)

9. Khan, A. (2020). Four ways to prevent the Sustainable Development Goals becoming a casualty of Covid-19 responses. URL: <https://odi.org/en/insights/four-ways-to-prevent-the-sustainable-development-goals-becoming-a-casualty-of-covid-19-responses/> (Accessed 03 November 2021)

10. Bickler, G., Morton, S., Menne, B. (2020). Health and sustainable development: an analysis of 20 European voluntary national reviews. *Public Health*, 180, 180–184. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.puhe.2019.10.020>

11. Dreval, Yu.D., Zaika, S.O., Sharovatova, O.P., Bryhada, O.V., Tsymbal, B.M. (2020). Fundamental principles of activity of international labour organization in occupational safety and hygiene. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*, 6, 89–95. DOI: <https://doi.org/10.33271/nvngu/2020-6/089>

12. Dreval, Yu., Sharovatova, O., Zhyglo, A. (2021). Essence and features of scientific research in the field of occupational health and safety. *Municipal economy of cities. Series: Engineering science and architecture*, 1(161), 301–306. DOI: <https://doi.org/10.33042/2522-1809-2021-1-161-301-306>

Рецензент: д-р техн. наук, с. н. с. В.М. Стрілець, Національний університет цивільного захисту України, Україна.

Автор: ДРЕВАЛЬ Юрій Дмитрович
доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри
Національний університет цивільного захисту
України
e-mail – drevaly@ukr.net
ID ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7347-9433>

Автор: ШАРОВАТОВА Олена Павлівна
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри
Національний університет цивільного захисту
України
e-mail – sharovatova.elen@ukr.net
ID ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2736-2189>

Автор: БРИГАДА Олена Володимирівна
кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри
Національний університет цивільного захисту
України
e-mail – ebrigada@gmail.com
ID ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5777-8516>

Автор: ЖИГЛЮ Анна Андріївна
кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри
Харківський національний університет міського
господарства імені О.М. Бекетова
e-mail – anna.baranova@kname.edu.ua
ID ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5097-5285>

MAIN PROBLEMS AND DIRECTIONS OF MODERN RESEARCH IN THE FIELD OF PROFESSIONAL ACTIVITY (ON THE EXAMPLE OF LABOR PROTECTION)

Yu. Dreval¹, O. Sharovatova¹, A. Zhyhlo², O. Bryhada¹

¹National University of Civil Defence of Ukraine, Ukraine

²O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Ukraine

It is noted that today the number of new challenges and dangers that threaten the proper safety and health of workers is growing rapidly. Of particular note is the need to counter the COVID-19 pandemic, which is having a devastating effect on the safety and health of citizens and on modern public relations in general, a unprecedented threat on a global scale. At the same time, with the development of the information society and the emergence of new technologies, new resources are emerging to improve the share of social and labor relations. This applies both to purely applied aspects of the acquisition and application of acquired knowledge, and to determine the prospects for the protection of working people, taking into account the most important issues of today. All this requires the urgent development and improvement of modern research in the field of professional activity.

A necessary precondition for research in the field of professional activity was a careful analysis of the latest factors and threats that greatly complicate the search for optimal forms and methods of safety in the workplace (first of all, the need to combat the COVID-19 pandemic, exclusively by retroactive measures and means). Today, the fact that they should be conducted on an integrated basis and with the obligatory involvement of a systematic approach is becoming increasingly important. The applied aspect of the organization of research in the field of professional activity should be taken into account, which is that the quality of such research depends on the use of resources and opportunities that arise due to the development of the information society and the emergence of new technologies. The need to develop a full-fledged information support, through which the researcher not only receives the appropriate information necessary for his own research work, but also has additional opportunities for a full creative search; the actual formation of information support is the first stage of any study.

Keywords: *professional activities, current research, current challenges and threats, safety and health of employees.*